

Стручни рад
Professional paper

doi: 10.7251/GSF1421087M
UDK: 630*6
COBISS.RS-ID: 4706840

Zoran Maunaga¹ i Vojislav Dukić¹

ANALIZA I OCJENA GAZDOVANJA ŠUMAMA: Kritički osvrt na šumskoprivredne osnove

Posebna vrijednost metoda uređivanja šuma u Bosni i Hercegovini je što omogućava praćenje stanja šuma, odnosno kontrolu gazdovanja.

Apstrakt: Analiza i ocjena gazdovanja šumama u proteklom uređajnom periodu, kao poglavlje u šumskoprivrednim osnovama, od ključnog je značaja za održivo gazdovanje. Rezultati naše analize, na uzorku od devet šumskoprivrednih osnova iz Republike Srpske, nedvosmisleno su pokazali formalni karakter izrade ovog poglavlja. Površine uređajnih jedinica neopravdano trpe stalne promjene. Zalihe se takođe nerealno mijenjaju u toku uređajnog perioda, a veliki, često drastičan, pad kvaliteta šuma ostaje neobrazložen. Promjene prirasta takođe nemaju adekvatno obrazloženje, a ne pridaje se potreban značaj ni analizi otvorenosti šuma. Kod analize realizacije plana sječa konstatovano je više situacija nepoštovanja zakonskih odredbi kako u pisanju ovog poglavlja, tako i u samom gazdovanju šumama. Slična je situacija sa šumskouzgojnim radovima i zaštitom šuma. Zbog izostanka mjera njege i proreda šumske kulture nestaju. Realizacija šumskih drvnih sortimenata po strukturi je zabrinjavajuće loša. Dok najvrijedniji sortimenti „teže nuli“ otpad se povećava. Investicije i ne postoje. U potpunosti su zapostavljene ostale funkcije i usluge šuma. Ne daje se kritička ocjena gazdovanja u proteklom uređajnom periodu, koja je obavezna u šumskoprivrednim osnovama.

Ključne riječi: šumskoprivredna osnova, analiza gazdovanja šumama, uređajni period.

¹ Univerzitet u Banjoj Luci, Šumarski Fakultet, S. Stepanovića 75a, Banja Luka
(e-mail: zoran.maunaga@sfbl.org)

ANALYSIS AND EVALUATION OF FOREST MANAGEMENT: A critical review of the forest management plans

Abstract: Analysis and assessment of forest management in the past management period, as a chapter in forest management plans, are crucial for sustainable forest management. The results of our analysis on a sample of nine forest management plans from the Republic of Srpska, clearly showed the formal character of the preparation of this chapter. Management unit areas unduly suffering constant changes. Inventories are also changing unrealistic during the management period, and large, often drastic, decrease in the forest quality remains unexplained. Growth increment changes also do not have an adequate explanation, and required importance is not attached to forest openness analysis. In the analysis of cutting plan realization, it was fortified more situations of non-compliance of legal provisions in the writing of this chapter, as well as the forest management. It is the similar situation with silvicultural works and forest protection. Forest cultures disappear because of the forest tending and thinning absence. Realization of forest wood assortments per structure is worryingly poor. While most valuable assortments “tend to zero”, the forest waste increases. Investments not exist. Other functions and services of forests are completely neglected. There is no critical assessment of management in the past management period, which is mandatory in forest management plans.

Key words: forest management plans, analysis of forest management, management period

UVOD

Analizu kvaliteta šumskoprivrednih osnova (u daljem tekstu “osnova”) u Republici Srpskoj planirali smo u četiri rada. Do sada su objavljena dva. U prvom od njih bilo je govora o potrebi standardizacije vrsta šuma (Maunaga i Dukić 2013), dok je u drugom analizirana tačnost utvrđenog stanja šuma (Maunaga 2014).

U ovom radu ukazaćemo kako se prati stanje šuma i kako se vrši analiza gazdovanja. Pri tome nije prioritetno pitanje kakve su promjene stanja šuma, odnosno kako se gazdovalo već kako se analizira, obrazlaže i ocjenjuje gazdovanje u proteklom uređajnom periodu. Četvrti rad biće fokusiran na planove gazdovanja.

Više od pola vijeka u BiH, a u Republici Srpskoj od njenog nastanka primjenjuje se Matičev metod uređivanja šuma. Ovaj metod je specifičan i jedinstven.

Jedna od njegovih najvećih vrijednosti je što omogućava kontrolu gazdovanja, odnosno praćenje stanja šuma.

Pri analizi gazdovanja teškoće se očekuju prije svega zbog promjene granica. Šumskoprivredna područja (u daljem tekstu "područja") u Republici Srpskoj u početku su bila usitnjena (približno na nivo opština). Nakon što su 2005. godine ukрупnjena danas se neka od njih ponovo cijepaju (ŠPP "Kalinovačko", ŠPP "Driničko"). Promjene površina uređajnih jedinica unutar područja nastaju iz različitih razloga kao što su deminiranje šuma, promjena namjene, zatim tzv. "prekategorizacija". Analizu gazdovanja otežavaju i aneksi osnova, koji su postali gotovo redovna pojava.

U prethodnom radu konstatovali smo da stanje šuma nije utvrđivano dovoljno tačno. Imajući to u vidu postavlja se pitanje da li uopšte ima smisla upoređivati netačne podatke. S obzirom na cilj, to u ovom radu možemo zanemariti. Rezultate pregleda devet osnova (Tabela 1) prikazaćemo po istom redoslijedu kao u osnovama: Površina šuma, Zaliha drvne mase, Kvalitet drvne mase, Prirast drvne mase, Stepен otvorenosti, Realizacija plana sječa, Realizacija plana šumskouzgojnih radova, Realizacija plana zaštite šuma, Realizacija plana iskorišćavanja, Realizacija plana investicionih ulaganja i Kritička ocjena gazdovanja u proteklom uređajnom periodu.

Tabela 1. Šumskoprivredne osnove obuhvaćene analizom

Table 1. Forest Management Plans included in the analysis

Redni broj	Mjesto	Šumskoprivredno područje	Period važenja (od - do)
1	SREBRENICA	Donjedrinsko	2011-2020
2	HAN PIJESAK	Hanpjesačko	2008-2017
3	ŠIPOVO	Srednjevrasko	2008-2017
4	FOČA	Gornjedrinsko	2010-2019
5	RIBNIK	Ribničko	2009-2018
6	BANJA LUKA	Donjevrasko	2010-2019
7	KNEŽEVO	Čemerničko	2008-2017
8	KOTOR VAROŠ	Kotorvaroško	2009-2018
9	PRIJEDOR	Kozaračko	2009-2018

POVRŠINA ŠUMA

Promjene površina posmatračemo na tri nivoa: za područje, po kategorijama šuma i po gazdinskim klasama visokih šuma sa prirodnom obnovom.

Ukupna površina područja na kraju uređajnog perioda razlikuje se od površine na početku u svim pregledanim osnovama. Razlike su relativno male. U slučajevima ukрупnjavanja područja prilikom poređenja površina (i drugih elemenata) autori su koristili podatke za bivša područja. Tako npr. u Srebrenici poređene su sadašnje šumske uprave sa bivšim Srebreničko-Skelanskim i Bratunačkim područjem.

Površine svih kategorija šuma znatno se razlikuju. Obično se kao razlog navodi "prekategorizacija"². Pri tome se nigdje, osim u slučaju "Kneževskog" ŠPP, ne navode konkretniji podaci i ne daju obrazloženja (koji odsjeci, zašto, ...). Takođe, kao čest razlog navodi se "tačnije" mjerenja površina u novom uređivanju. Koliko je to ponekad neprihvatljivo pokazuje sljedeći primjer. "Šume crnog i bijelog bora su povećale površinu za 51,78 ha, promjena površine (povećanje) je uslovljeno novijim – tačnijim načinom premjera" (1). Zar je moguće da razlika od 15,62%, koliko iznosi u ovom slučaju, može nastati zbog različitog načina mjerenja.

Često se mogu naći nejasna obrazloženja, kao što je slučaj sa površinom od 285 ha u bivšem Srebreničko-Skelanskom području: "Povećanje površina nepodesnih za pošumljavanje i gazdovanje, prouzrokovano je evidentiranjem površina ove kategorije šuma koja u prošlom uređajnom periodu nije bila evidentirana, prekategorizacijom šumskih kultura i izdanačkih šuma u ovu kategoriju šuma" (1)³. Pitanje je zašto nije bila evidentirana površina, kolika je ona i šta je bila ranije? Da li je moguće da površinu koju je neko ranije pošumljavao sada proglašavamo nepodesnom za pošumljavanje?

Nailazimo i na potpuno nelogične (nemoguće) podatke, kao npr. slučaj gdje je bukvalno nestalo iz evidencije 519 ha kultura: "Iako je izvršeno pošumljavanje na površini od 519 ha (185,50 prosta i 333,50 proširena reprodukcija), površina kultura je umanjena za 69,94 ha. Nedovoljne i neadekvatno provedene mjere njege uzrokovale su evidentiranje ovih površina, u ovom uređajnom periodu, u površine podesne za pošumljavanje i gazdovanje (29,32 ha) i površine nepodesne za gazdovanje (40,62 ha) (1).

² Autori osnova pod "prekategorizacijom" smatraju promjenu kategorije šuma u odnosu na prethodni uređajni period.

³ Citati za pojedina područja radi preglednosti označeni su njihovim rednim brojem iz tabele 1.

Poređenje površina gazdinskih klasa nije predviđeno u okviru ovog poglavlja. Ono se radi prilikom razmatranja realizacije etata i to samo u visokim šumama sa prirodnom obnovom. O tome više kasnije.

Zaključak: U svim osnovama ukupna površina područja i površina po kategorijama šuma na kraju uređajnog perioda razlikuje se od površine na početku uređajnog perioda. Bez pravog obrazloženja kao glavni razlozi navode se prekategorizacija i novo (tačnije) mjerenje površina. Ova promjena strukture površina znatno otežava praćenje stanja šuma, a neopravdano se koristi kao razlog svih drugih promjena stanja šuma i kod realizacije planova.

ZALIHA DRVNE MASE

Koliko su upitna poređenja sa promijenjenim granicama područja pokazuje konstatacija za Srebrenicu: *“Podaci o strukturi drvnih zaliha i veličini zapreminskog prirasta uzeti su za bivša šumskoprivredna područja iz do sada važećih šumskoprivrednih osnova, a podaci za bivša šumskoprivredna područja za novu šumskoprivrednu osnovu odnose se na podatke po opštinama i to: za bivše „Srebreničko-Skelansko“ šumskoprivredno područje koriste se podaci za opštinu Srebrenica, a za bivše „Bratunačko“ podaci za opštinu Bratunac”* (1). Ovdje je poređenje više formalno nego suštinsko, jer se porede “bivša područja” sa “opštinama”.

Osim toga, ima i drugih nesklada između površina. Navodimo jedan primjer. U Bratuncu (1) površina visokih šuma sa prirodnom obnovom iznosi 7.435,60 ha, a kad se upoređuju zalihe ova kategorija šuma ima površinu 6.521,04 ha. To je naravno nemoguće.

U istom području za zalihu se konstatuje i obrazlaže: *“Drvena zaliha visokih šuma sa prirodnom obnovom u bivšem „Bratunačkom“ šumskoprivrednom području smanjena je u odnosu na prethodni uređajni period. Vidljivo je smanjenje za 25 m³/ha odnosno za 9,31 % (sa 268,5 na 243,5 m³/ha). Glavni razlog smanjenja drvene zalihe je pripajanje dijela površina visokih degradiranih šuma u visoke šume sa prirodnom obnovom i jačeg zahvata u višim debljinskim klasama, koje su nosioci visine zalihe”* (1). Ovdje je u pitanju veliko smanjenje zalihe, koje traži “debelo” obrazloženje. Besmisleno je reći “manja je zaliha jer je posječeno više (debelih) stabala”. Treba obrazložiti zašto je posječeno toliko i da li je to bilo planirano. Ni za ostale kategorije šuma obrazloženja nisu prihvatljiva.

Do povećanja zalihe visokih šuma sa prirodnom obnovom sa 356 m³ na 385 m³ u Kneževu je došlo *“...uslijed pripajanja 566,41 ha visokih šuma sa prirodnom obnovom...”* (7). Ovakva obrazloženja koriste se gotovo redovno u svim osno-

vama. Ona su često netačna, što se vidi iz sljedećeg: Da bi se zaliha na površini od oko 10.000 ha, koliko približno iznosi površina ovog područja, povećala za 30 m³/ha zaliha na pridodatoj površini od 500 ha morala bi biti iznad 2.000 m³/ha.

„Za proteklih 10 godina prosječna drvna zaliha u visokim šumama sa prirodnom obnovom se uvećala sa 292.00 na 330.64 m³/ha, odnosno za 38.64 m³/ha ili za 13.23 %. ... Do ovih pozitivnih promjena došlo je uglavnom pravilnim izvođenjem obima sječa u skladu sa ciljevima gazdovanja u protekih 10 godina“ (8). Ovo je nonsens. To niti je moguće, a niti obrazloženje ima smisla. Kad ne bi bilo sječa trebalo bi bar pet uređajnih perioda da se zaliha toliko poveća.

Zaključak: Zaliha u visokim šumama sa prirodnom obnovom u toku uređajnog perioda se mijenja. Te promjene u nekim područjima su velike i prelaze 10% (negdje su veće, a negdje manje). Obrazloženja ovih razlika su jednostavno rečeno neprihvatljiva. Zapravo ovalike razlike su nerealne. Nigdje se ne govori o promjeni omjera smjese i debljinske strukture.

KVALITET DRVNE MASE

Navešćemo na početku nekoliko primjera iz osnova. U Banjoj Luci je došlo do drastičnog pogoršanja kvaliteta zalihe drvne mase (Tabela 2), a obrazloženje je: «Povećanje učesća manje kvalitetnih klasa nastalo je zbog sječe kvalitetnijih stabala u prošlom uređajnom periodu (tzv. predhvat na kvalitet)» (6). Naš komentar za ovo nije potreban. U Laktašima uopšte nije komentarisano tako drastičan pad kvaliteta, pa se pitamo da li je i ovdje razlog sječa kvalitetnijih stabala.

Tabela 2. Kvalitet zalihe – Šumsko gazdinstvo Banja Luka

Table 2. Quality of growing stock – Forest management units Banja Luka

Bivša područja	Prva UTK		Prva TK	
	četinari	lišćari	četinari	lišćari
Promjena udjela u uređajnom periodu (% - %)				
Banjalučko	45-20	18-11	51-22	24-13
Čelinačko	87-56	39-34	88-58	44-39
Laktaško	71-32	42-16	76-34	59-19

Pogoršanje kvaliteta šuma u Kneževu i Foči obrazlaže se na sljedeći način: “Iz ovih podataka na prvi pogled može se izvesti zaključak da je u proteklom uređajnom periodu izvršen predhvat na kvalitet drvne zalihe, kako u uzgojnom tako i u tehničkom pogledu. Moguće su naravno pogrešne ocjene, one su čak i neizbjeg-

žne kada se radi o velikom broju stabala, ali da bi se to izbjeglo moraju se vršiti egzaktne klasifikacije stabala prilikom taksacionih smimanja u vezi sa izradom šumskoprivredne osnove.“ (7) “Povećanje učešća manje kvalitetnih klasa nastalo je zbog sječe kvalitetnijih stabala u prošlom uređajnom periodu (tzv. predhvat na kvalitet)”(4).

U sljedećem primjeru navode se požari kao razlog pogoršanja kvaliteta. “U visokim šumama sa prirodnom obnovom kvalitetna struktura drvne zalihe se promijenila u korist manje kvalitetnih klasa u oba bivša ŠPP-a. Naime, relativan udio stabala prve uzgojne kvalitetne klase u zalihi i četinaru i liščara smanjen je u bivšem „Srebreničko-Skelanskom“ ŠPP-u (kod četinaru sa 60,3 % na 26,0 %, a kod liščara sa 19,3 % na 17,2 %), ... Povećanje učešća manje kvalitetnih klasa nastalo je zbog: velikog broja šumskih požara, koji su uticali na kvalitet drvne zalihe, sječe kvalitetnijih stabala u prošlom uređajnom periodu ...”(1).

Požari ovdje nisu razlog, jer su visoke šume koje su pogođene požarima prebačene u degradirane: “Kvalitetna struktura u visokim degradiranim šumama u bivšem „Srebreničko- Skelanskom“ ŠPP-u je lošija nego u predhodnom uređajnom periodu, razlog je u pripajanju površina visokih šuma sa prirodnom obnovom, koje su bile pogođene požarima...” (1). Osim toga, ako su požari razlog treba navesti koje površine su zahvaćene požarima, kakva su oštećenja stabala, itd.

Iz osnove za područje Ribnika prenosimo: “Učešće I uzgojno-tehničke klase četinaru u sveukupnoj drvnoj masi četinaru je smanjeno sa 47,50 na 20,49%, a kod liščara sa 26,70 na 10,43%. Učešće I tehničke klase četinaru u sveukupnoj drvnoj masi četinaru je smanjeno sa 72,50 na 43,40%, a kod liščara sa 49,50 na 18,81%. Ovako veliki pad kvaliteta kod četinaru i liščara nije rezultat lošeg gazdovanja već je nastupilo uslijed pogrešne procjene kvaliteta ovih šuma u proteklom uređajnom periodu. Posljednjim uređivanjem šuma utvrđeno je povećanje prosječne drvne zalihe i zapreminskog prirasta po hektaru kod četinaru, te nije došlo do narušavanja kvaliteta ovih šuma. Dok kod liščara drvna zaliha i prirast su nezatno umanjeni ali uvidom na terenske i sastojinske prilike nisu narušene u odnosu na predhodni uređajni period“ (5). Navedena obrazloženja su paušalna i bez ikakvog smisla. Veća zaliha i veći prirast ne znače bolji kvalitet šume. Osim toga, uvidom na terenu nije moguće ustanoviti da li je došlo do narušavanja kvaliteta u odnosu na prije 10 godina.

U slučaju ocjene kvaliteta šumskih kultura u Srebrenici razlike u kvalitetu obrazlažu se “drugачijim pristupom klasifikaciji stabala” (1). Ovdje se radi o drastičnim razlikama, koje ne mogu nastati zbog “različitog pristupa”. U Sre-

breničko-Skelanskom području kvalitet je sa 59,1% pao na 20,7% prve uzgojno-tehničke klase.

Neuspješno se pokušava obrazložiti i drastično pogoršanje kvaliteta kultura: *“Procentualno učešće I tehničke klase u sveukupnoj drvnoj masi četinarara je umanjeno sa 78,00 na 35,25%, a kod lišćara sa 26,00 na 4,43%”* (5).

Evo još jednog neprihvatljivog obrazloženja: *“Zbog neprovođenja proreda u ovim kulturama kvalitetne klase pokazuju negativan trend...”* (7). Smanjenje prve uzgojno-tehničke klase sa 54% na 17% ne može se smatrati “prirodnim” pogoršanjem kvaliteta kultura. Prorede nisu vršene ni ranije, a kvalitet kultura je bio dobar.

U Šipovu (3) je konstatovano pogoršanje kvaliteta visokih šuma sa prirodnom obnovom. Međutim, podaci po užim kategorijama pokazuju suprotno. U kategoriji šuma 1200 bilo je 22% , a sada ima 28% prve uzgojno-tehničke klase. Slično važi i za kategoriju šuma 1300. Dakle, površno, bez imalo ozbiljnosti govori se o kvalitetu šuma.

Česte greške u osnovama su zamjena procenata i procentnih poena. *«Analizirajući kvalitet drvne zalihe visokih šuma sa prirodnom obnovom evidentno je da je učešće I uzgojno-tehničke klase četinarara u sveukupnoj drvnoj masi četinarara manje za 18%, ...»*(7). To nije tačno, jer smanjenje sa 37% na 19% iznosi 18 procentnih poena, što je 48%. Ista greška je i u sljedećem primjeru. U Šipovu (3) u visokim šumama sa prirodnom obnovom učešće prve uzgojno-tehničke klase četinarara nije smanjeno za 12,56% već za 12,56 procentnih poena. U procentima je to mnogo više. Ovakve greške iskrivljuju sliku o kvalitetu šuma, odnosno stiče se utisak da su promjene mnogo blaže.

Na kraju poglavlja o zalihi često nalazimo potpuno besmislen pasus (zaključak, preporuku). Primjer su Ribnik i Kotor Varoš: *“Posmatrano za šumskoprivredno područje u visokim šumama sa prirodnom obnovom i šumskim kulturama sa procenjenom drvnom masom, u narednom uređajnom periodu treba da dođe do poboljšanja strukture i kvaliteta sastojina, što bi dovelo do povećanja njihove prinodne snage”* (5, 8).

Zaključak: Pogoršanje kvaliteta drvne mase, koje je česta pojava, obično se obrazlaže pogrešnom ocjenom kvaliteta stabala (drugim riječima lošim uređivanjem) i sjećom boljih stabala (drugim riječima lošim gazdovanjem). I jedno i drugo je nepojmljivo. Nedostaje analiza kvaliteta šuma po debljinskim klasama i za kulture po dobnim razredima (Pravilnik član 31b). Kvalitet podmlatka nigdje se ne pominje.

PRIRAST DRVNE MASE

Navešćemo samo nekoliko primjera kako se obrazlažu nastale razlike u pogledu prirasta. „*Prosječna veličina zapreminskog prirasta po hektaru u visokim šumama sa prirodnom obnovom, u bivšem „Srebreničko-Skelanskom“ šumsko-privrednom području, smanjena je sa 8,49 m³/ha na 7,10 m³/ha, ili za 16,37 %. ... Umanjenje zapreminskog prirasta u bivšim ŠPP-ma adekvatno je umanjenju drvne zalihe po vrstama drveća. Smanjena zaliha i nedovoljan broj stabala u nižim debljinskim stepenima prouzrokovali su smanjenje veličine zapreminskog prirasta*“ (1). U ovom slučaju autori zalihi i prirast povezuju u smislu ako se poveća zaliha i prirast će se povećati. Međutim, poznato je da prirast ne prati uvijek zalihi. Šumarski stručnjaci iz Bavarske za naše šume kažu da su zagušene (imaju puno debelih stabala i veliku zalihi), te da zbog toga imaju mali prirast.

- Neprihvatljiva su obrazloženja da promjene prirasta nastaju kao „rezultat mnogih faktora“, a nekad čak i zbog različitog načina izračunavanja: «... vidi se da je godišnji zapreminski prirast kod visokih šuma sa prirodnom obnovom povećan za 2,86 m³/ha ili 23,06 %, što je rezultat mnogih faktora. Odgovor na ovo pitanje u kojoj mjeri je to posljedica klimatskih promjena, a u kojoj mjeri je to rezultat primjenjenih mjera gazdovanja bez naučnih istraživanja je teško ocijeniti” (2).
- Prirast “... lišćara umanjen je za 1,34 m³/ha ili 22,75%, što je uglavnom rezultat više različitih faktora u procesu gazdovanja” (5).
- Povećanje prirasta u izdanačkim šumama u Srebreničko-Skelanskom području za 44% rezultat je “različitog načina izračunavanja” (1).

Zaključak: Promjene prirasta nisu suštinski ni razmatrane niti obrazlagane. Nigdje se ne govori o konkretnim faktorima kao što su omjer smjese, stepen sklopa, debljinska struktura, intenzitet sječe, sistem gazdovanja.

STEPEN OTVORENOSTI

U prikazu otvorenosti šuma u Srebrenici pojavljuju se nevjerovatni podaci. Za njih nema obrazloženja, samo se daje štura konstatacija: “*Iz tabele uporednog prikaza vidljivo je da otvorenost visokih šuma manja za 1,2 m/ha ili za 10,3 %, dok je ukupna otvorenost nespornog šumskog zemljišta, porasla je sa 8,9 m/ha na 10,2 m/ha odnosno za 14,72*” (1). U vezi stepena otvorenosti ovog područja postavlja se nekoliko pitanja:

- Kako je došlo do smanjenja otvorenosti visokih šuma, odnosno gdje su nestali putevi u visokim šumama?
- kako je je ukupna “dužina puteva” područja povećana za 335,1 km (sa 382,4 na 717,5 km), a izgrađeno je svega 9,9 km puteva?
- isti je slučaj po privrednim jedinicama (dužina puteva je udvostručena),
- ukupna dužina “puteva koji otvaraju” sve šume iznosila je prije 10 godina 336,1 km, a danas je 385,3 km; nejasno je otkuda se javila razlika 49,2 km,
- otvorenost područja u cjelini prije 10 godina iznosila je 11,7 m/ha, iako je svaka privredna jedinica pojedinačno imala manju otvorenost (najveću otvorenost imala je PJ Kravica-Polom – 10,4 m/ha),
- takođe, kako je moguće da je (u stanju prije 10 godina) ukupna otvorenost u nekim privrednim jedinicama veća nego otvorenost po kategorijama šuma u tim istim jedinicama (npr. Križevica ima ukupnu otvorenost 19 m/ha, a u njoj otvorenost visokih šuma je 7,9 m/ha i svih ostalih šuma 14,4 m/ha),
- nevjerojatno velike su i promjene otvorenosti po privrednim jedinicama (otvorenost u PJ Križevica smanjena je sa 19 m/ha na 10,7 m/ha, a u PJ Luka-Klotijevac povećana sa 4,8 m/ha na 10,3 m/ha).

Zaključak: Analiza stepena otvorenosti šuma u našim osnovama je paušalna i nepotpuna.

IZVRŠENJE PLANA SJEČA

U šumskoprivrednim osnovama plan sječa je temeljni plan. Iz njega proističu svi drugi planovi. Zbog važnosti ovog plana zakonski je regulisano, da se:

- obim sječa za visoke šume u okviru gazdinske klase i privredne jedinice ne može prekoračiti (Zakon, član 21, stav 4),
- u visokim šumama obim sječa mora realizovati na cijeloj planiranoj površini (Pravilnik, član 39)
- prati izvršenje etata s obzirom na sistem gazdovanja (Pravilnik, član 31).

Osnovna planska jedinica u našem uređivanju šuma je gazdinska klasa. Njena uloga posebno dolazi do izražaja u visokim šumama sa prirodnom obnovom. Šume ove kategorije su najvažnije i zato se u njima ne smije dozvoliti trend pogoršanja stanja i slabljenja kapaciteta. Planiranje obima sječa u njima nije nimalo jednostavno, kao ni realizacija tih planova u praksi.

Međutim, u našim osnovama izostaje prikaz i analiza realizacije etata po gazdinskim klasama. Od devet pregledanih osnova samo u Srebrenici (1) imaju ti podaci, ali bez ikakve analize. Izvršenje etata u nekim gazdinskim klasama ovog područja je ispod 50% (u GK 1415 čak ispod 20%). Obrazloženje je ovdje bilo neophodno ne samo zato što to je zakonska obaveza već zato što je u pitanju narušavanje kontinuiteta gazdovanja, odnosno održivosti šuma.

U istoj osnovi za realizaciju etata po kategorijama šuma koristi se krupno drvo, a po gazdinskim klasama sveukupna drvna masa. Pri tome se za bivše Bratunačko područje (1) javljaju neki potpuno nelogični (nemogući) podaci. Pitamo se kako je:

- posječeno više krupnog drveta ($226.963 m^3$) nego sveukupne drvne mase ($219.451 m^3$),
- realizacija etata u krupnom drvetu 101%, a u sveukupnoj drvnj masi 80%,
- etat krupnog drveta realizovan na 68% površine, a sveukupne drvne mase na 64% površine.

Slijede različita besmislena obrazloženja ostvarenja etata po privrednim jedinicama u Srebrenici i Šipovu. *“U P.J. „Gornji Jadar“ i „Sase-Žabokvica“ obim sječa u visokim šumama sa prirodnom obnovom je realizovan sa 102 odnosno 103 %, razlog ove pojave je dobra otvorenost P.J., bolji kvalitet stabala nego u ostalim privrednim jedinicama i nemogućnost realizacije plana u ostalim P.J. Nepristupačnost terena, neotvorenost šumskim komunikacijama i velika udaljenost od drvoprerađivačkih pogona usloveli su ostvarivanje etata od 58 %, u visokim šumama sa prirodnom obnovom u P.J. „Luka Klotijevac“. U P.J. „Križevica“ obim sječa u visokim šumama sa prirodnom obnovom raealizovan je sa svega 46 %, razlog je u slab kvalitet stabala i miniranost terena. U bivšem „Bratunačkom“ ŠPP-u plan sječa u visokim šumama sa prirodnom obnovom realizovan je sa 120 % (P.J. „Kravica-Polom“) i 110 % (P.J. „ Križevica). Nemogućnost ispunjena plana sječa u P.J. „Sase – Žabokvica“ prouzrokovali su prekoračenje plana u navedene dvije privredne jedinice, što, naravno nije u duhu kontinuiteta produkcije” (1).*

„U GJ” Gornji Janj” ostvaren je obim sječa kod četinarara sa 119,59%, a liščara sa 49,45%, ... To nam ukazuje da se pri realizaciji etata nije pratila dinamika sječa po vrstama drveća i izvršen je predhvat etata kod četinarara. Međutim, isto kao u predhodnoj gospodarskoj jedinici na površini od 1.860ha sanitarnim sječama posječeno je $82.960 m^3$ drvne mase u vidu sušika. Slična je situacija i u ostalim gospodarskim jedinicama osim GJ”Lisine” gdje nije bilo pojave sušenja šuma, ali je planirani obim sječa realizovan samo sa 14,73% i to kod četinarara sa 2,05% i liščara sa 21,34%. Na ovako malu realizaciju obima sječa uticali su pojačani

radovi na saniranju nastalih šteta od potkornjaka u ostalim gospodarskim jedinicama“ (3).

Na cijelom prostoru Republike Srpske neprovođenje proreda je dovelo do masovnog propadanja šumskih kultura i ogromne produkcione i finansijske štete. Za tako važno pitanje u osnovama nema adekvatnog obrazloženja, a kao najčešći razlog navodi se nedostatak tržišta za tanke sortimente. Navešćemo dva takva primjera.

U šumskim kulturama u Han Pijesku prorede praktično nisu provođene (planirano je 43.500 m³, a realizovano samo 107 m³ ili 0,25%) uz obrazloženje: *“U toku uređajnog perioda planirane mjere njege u vidu selektivnih proreda nisu izvođene na planiranim površinama, zbog nemogućnosti plasmana prorednog materijala“ (2).*

Izvršenje plana sječa u šumskim kulturama u Srebrenici je 30%: *“Nezainteresovanost kupaca za sortimentima iz ove kategorije šuma i skupi radovi su razlog neizvršenosti plana” (1)* Prilikom donošenja plana trebala je biti poznata situacija sa tržištem i cijenama radova. Suština planiranja upravo i jeste u predviđanju ovih faktora, s tim da oni niukom slučaju ne smiju uticati na realizaciju obaveznog provođenja proreda. Mogu da utiču samo na finansijski rezultat poslovanja.

Nismo posebno analizirali ostale kategorije šuma, ali smo uočili jedno čudno obrazloženje za izdanačke šume u Srebrenici: *“Vidljivo je veliko prekoračenje plana od čak 81 % u P.J. „Križevica“, razlog je blizina grada Srebrenica, pa su potrebe za ogrevom veće a i šumske krađe su češće” (1).* Pitamo se da li je u vrijeme izrade osnove tu postojao grad Srebrenica i da li se šumske krađe evidentiraju u realizaciji sječa? Nema komentara ni šta je s površinama na kojima su izvršene sječe izdanačkih šuma. Ako se radi o konverziji u visoke šume ovo je pozitivan rezultat, jer doprinosi povećanju produkcije u budućnosti.

Realizacija etata u visokim šumama na površini manjoj od planirane redovna je pojava, iako to nije u skladu sa zakonom⁴. Obrazloženja su slična prethodnim i gotovo uvijek ista. Navešćemo primjere za Srebrenicu i Foču.

“Planirani obim sječa posmatran po kategoriji visokih šuma sa prirodnom obnovom, nije realizovan na cijeloj površini „Donjedrinskog“ ŠPP-a. Vrijeme i uslovi u kojima je vršena realizacija planova nisu dozvolili realizaciju istih: uslovi privređivanja, otežan plasman pojedinih vrijednih sortimenata i dr. Uvidom u tabelarni prikaz može se konstatovati da su zahvati vršeni u svim kategorijama

⁴ Važno je napomenuti da je Pravilnikom predviđeno da se ova analiza provodi po gazdinskim klasama. To u osnovama nije rađeno, već je posmatrana u cjelini kategorija visokih šuma s prirodnom obnovom.

šuma” ... “Nesrazmjera između ostvarenja sječa po zalih i površini nastala je zbog:

- sječe odjeljenja koji imaju veću i kvalitetniju zalihu
- sječe slučajnih užitaka, a površina nije evidentirana
- u pojedinim odjeljenjima intezitet sječa bio je veći od dozvoljenog
- neotvorenosti šumskim komunikacijama” (1)

«Planirani obim sječa po kategorijama šuma nije realizovan na cijeloj površini. Vrijeme i uslovi u kojima je vršena realizacija planova nisu dozvolili realizaciju istih: uslovi privređivanja, otežan plasman pojedinih vrijednih sortimenata (globalna recesija) i dr» (4).

Bilježimo još jedno od brojnih besmislenih obrazloženja: „U odnosu na planiranu površinu obim sječa je realizovan na 82,68 %, što je značajno uticalo na neizvršenje plana sječa ...“ (5).

Sistemi gazdovanja u šumarstvu predstavljaju tehnologije proizvodnje. Zbog toga je zakonski propisano da se prate rezultati (učinci) kod njihove primjene: “...naročito se analizira način izvršenja etata s obzirom na primijenjeni sistem gazdovanja i površinu na kojoj je etat realizovan i ukazuje se na prednosti i nedostatke” (Pravilnik, član 32).

Međutim, u pregledanim osnovama tražene analize nigdje nema. Ona ili potpuno izostaje ili se pojavljuje ovakav identičan tekst: „...u visokim šumama sa prirodnom obnovom: za gazdinske klase bukovih, hrastovih i bukovo-hrastovih šuma vršene su skupinaste sječe, a za gazdinske klase bukovo-jelovih, smrčevih i visokih sekundarnih šuma bukve primjenjivan je skupinasto-preborni sistem gazdovanja. Propisane sječe pokazale su se kao prihvatljive osim jednog dijela površina boljih bukovih šuma, gdje su propisane skupinaste sječe (zbog procesa podmlađivanja i mogućeg stvaranja jednodobnih sastojina)“ (6).

Zaključak: Ovo je najvažniji dio analize gazdovanja, jer se kontrolom obima i strukture sječa osigurava biološka održivost šuma. Međutim, u našim osnovama potpuno izostaje analiza obima sječa po vrstama šuma (gazdinskim klasama). To znači da se ne primjenjuje ni Zakon o šumama.

Analiza realizacije sječa po kategorijama šuma i privrednim jedinicama pokazuje veliku šarolikost. Negdje su planovi realizovani sa vrlo malim procentom, a negdje je plan sječa znatno prebačen. Obrazloženja ima mnogo, ali ni jedno od njih nije prihvatljivo. Ne ulazi se u suštinu problema, zašto nešto nije onako kako je planirano. Tek takav pristup bi bio od koristi, jer bi se ubuduće

ti razlozi mogli otklanjati. Ovdje je u potpunosti došla do izražaja inertnost šumskih gazdinstava.

U ovom dijelu analize gazdovanja izostalo je obrazloženje za koncentraciju sječa na manjoj površini od planirane, kao i o efektima sistema gazdovanja.⁵

IZVRŠENJE PLANA ŠUMSKOUZGOJNIH RADOVA

U poglavlju Analiza i ocjena izvršenja plana šumskouzgojnih radova u osnovi za Srebrenicu navode se samo podaci iz tabele. Procenti realizacije radova jako variraju, od 4% do 736%. Nema valjanog obrazloženja za ovo, a ne spominje se ni kvalitet tih radova. Postoje samo konstatacije, kao što je sljedeća: "Prorede u šumskim kulturama urađene su na površini od 250 ha, što je 11 % od planiranog („Srebreničko-Skelansko“) i 12 ha, odnosno 4 % („Bratunačko“)“ (1). Osim što su prorede izvršene na svega 11% i 4% površine postavlja se pitanje kako je moguće da je na toj istoj površini plan sječa u drvnoj masi realizovan sa 32%, odnosno 31%.

Slijedi nekoliko primjera vrlo slabe realizacije šumskouzgojnih radova, za koje se ne daju nikakva obrazloženja.

«Prorede u šumskim kulturama su u odnosu na planirano izvršene sa 3,53%. U cjelini gledano sa izvršenjem plana šumskouzgojnih radova ne možemo u potpunosti biti zadovoljni. Pošumljavanje i drugi radovi su izvršeni sa 50% ili manje od plana» (5).

«Čišćenje od korova i nepoželjnih vrsta drveća u šumskim kulturama ostvarena je u odnosu na plan sa 19,44 %, a prorede u šumskim kulturama su u cjelosti izostavljene» (3).

«Plan pošumljavanja sadnjom sadnica ostvaren je sa 39.60 %. Popunjavanje šumskih kultura u odnosu na planirano ostvareno sa 58.62 %. Njega prirodnog podmlatka ostvarena je u odnosu na planirano sa 20.72 %.» (8).

U osnovi za Foču nema komentara zašto je priprema zemljišta za prirodnu obnovu izvršena na površini 35 puta većoj od planirane, a popunjavanje šumskih kultura na 17 puta većoj (većoj i od pošumljene površine za 60%). Ima samo konstatacija: *«U visokim šumama sa prirodnom obnovom sredstvima iz proste reprodukcije šuma izvršeni su šumskouzgojni radovi: priprema zemljišta za prirodnu obnovu na površini od 1.450,90 ha, ... popunjavanje pošumljenih površina na površini od 975,60 ha « (4).*

⁵ Sistemi gazdovanja su danas veliki problem uređivanja šuma. O tome ćemo više u četvrtom radu.

Zaključak: Najmanje pažnje posvećeno je pošumljavanju i kvalitetu šumsko-uzgojnih radova. Prorede se pojavljuju dvostruko u analizi gazdovanja: u realizaciji plana sječa u šumskim kulturama i kao mjere njege u realizaciji plana šumskouzgojnih radova. Ovdje treba biti težište proreda na površini i kvalitetu provođenja. Neki šumskouzgojni radovi koji se teško mogu kontrolisati očigledno služe za prikazivanje velikih učinaka i pravdanje utroška sredstava proste reprodukcije šuma.

IZVRŠENJE PLANA ZAŠTITE ŠUMA

Izvršenje plana zaštite šuma nismo detaljno razmatrali, uz konstataciju da se nigdje ne ukazuje na ostvarene efekte integralne zaštite šuma (Pravilnik, član 32).

IZVRŠENJE PLANA ISKORIŠĆAVANJA ŠUMA

Iz osnove za Han Pijesak preuzeli smo narednu tabelu (Tabela 3) i kompletan komentar: *“Prema podacima iz predhodne tabele može se zaključiti sljedeće: Pilanski trupci četinarara planirani su u odnosu na sveukupnu drvenu masu sa 39,55 %, a ostvareni su sa 57,19 %, kod lišćara planirana proizvodnja trupaca od 20,62 %, a ostvarena sa 22,99 %. Na osnovu navedenih podataka može se izvesti zaključak da je u proteklih deset godina korišćenje drvne mase bilo racionalno i ostvaren je postavljeni cilj gazdovanja“* (2).

Zaključak da je *“... u proteklih deset godina korišćenje drvne mase bilo racionalno i ostvaren postavljeni cilj gazdovanja”* izveden je samo na osnovu realizacije pilanskih trupaca, dok istovremeno u analizi plana iskorišćavanja nema odgovora na sljedeća pitanja:

- zašto je posječeno 116.000 kubika pilanskih trupaca četinarara preko plana,
- zašto je vrlo mala realizacija najvrijednijih sortimenata; svega 1.103 m³ ili 13% F i L trupaca četinarara, odnosno 1.194 m³ ili 12% lišćara,
- u sortimentnoj strukturi planirano je učešće F i L trupaca četinarara 0,77%, a ostvareno 0,11%, dok je kod lišćara plan bio 3,87%, a realizacija je 0,66%,
- učešće ogrevnog drveta u realizovanoj sortimentnoj strukturi veće je tri puta od planiranog,
- da li je moguće da je u prethodnoj osnovi bilo planirano da se baci pola drve mase lišćara (procent otpada 47,79%),
- šta je sa tehnologijom rada i mehanizacijom, ne spominju se,

- nema ni riječi o ostalim šumskim proizvodima,
- uopšte nema kritičke analize gazdovanja.

Tabela 3. Odnos planiranog i ostvarenog – šumski drvni sortimenti

Table 3. The ratio between the planned and actual - forest wood sortiments

Šumski drvni sortimenti	Planirano po ŠPO				Realizovano			
	Četinari		Lišćari		Četinari		Lišćari	
	m ³	%	m ³	%	m ³	%	m ³	%
Trupci F i L	8.668	0,77	9.970	3,87	1.103	0,11	1.194	0,66
Pilanski trupci	442.087	39,55	53.174	20,62	558.138	57,19	41.338	22,99
TT	52.010	4,66	-	-	832	0,08	-	-
Jamsko drvo	104.020	9,31	-	-	34.960	3,58	-	-
Sitno teh. drvo	69.347	6,20	-	-	-	-	-	-
Celulozno drvo	52.011	4,65	31.572	12,25	100.287	10,27	358	0,20
Ogrevno drvo	-	-	39.881	15,47	-	-	84.334	46,89
UKUPNO SORTIMENTI	728.143	65,14	134.597	52,21	695.320	71,24	127.224	70,74
Отпадак	389.707	34,86	123.223	47,79	280.687	28,76	52.611	29,26
SVEUKUPNA DRVNA MASA	1.117.850	100,0	257.820	100,00	976.007	100,00	179.835	100,00

Opšta pojava u našem gazdovanju je izrazito mala realizacija vrijednih sortimenata, prvenstveno F i L trupaca, a za to se najčešće kao razlog navodi tržište. Na primjer: “Osnovni razlog neispunjavanja plana u „Srebreničko-Skelanskom“ ŠPP-u je nedovoljna potražnja za ovom vrstom šumsko-drvnih sortimenata. Iz istih razloga nije bilo ni proizvodnje stubova za vodove” (1). Drugi primjer je Foča, gdje je učešće F i L trupaca četinara u strukturi sortimenata svega 0,1%, iako je bilo planirano 4,0% (realizovano je svega 720 m³ od planiranih 40.579 m³, odnosno 1,77%). “Osnovni razlog neispunjavanja plana je nedovoljna potražnja za ovom vrstom šumsko-drvnih sortimenata, što je uslovljeno globalnom krizom na svjetskom tržištu” (4). Da li su ovi najvrijedniji sortimeni ostali u šumi ili su prodani kao manje vrijedni sortimenti? Postavlja se pitanje kako se uopšte proizvodi furnir u Republici Srpskoj kad nema furnirskih trupaca?

Veliko učešće ogrevnog drveta u sortimentnoj strukturi česta je pojava. Na primjer u Foči planirano učešće ogreva u sortimentnoj strukturi bilo je 27%, a ono je 44%. „Razlog za veću proizvodnju ogrevnog drveta je povećan interes kupaca za ove sortimente kao i lošiji kvalitet šume u pojedinim odjeljenjima (vi-

soka nadmorska visina, sječa u požarištima, snjegoizvale, vjetroizvale i td)“ (4). Ovakvo obrazloženje je potpuno besmisleno. Ono se u identičnom obliku pojavljuje i u drugim osnovama, npr. u Banjoj Luci: „Razlog za veću proizvodnju ogrevnog drveta je povećan interes kupaca za ove sortimente kao i lošiji kvalitet šume u pojedinim odjeljenjima (visoka nadmorska visina, sječa u požarištima, snjegoizvale, vjetroizvale i td) (6).

Pri planiranju otpada u “Donjevraskom” području, kada je ono bilo sastavljeno od tri područja (Tabela 4) uočavaju se veoma velike razlike: kod četinarara u Banjoj Luci 16%, a Laktašima 30%, a kod lišćara u Laktašima 8%, a Čelincu 28%. Velike razlike javljaju se i u realizaciji sortimenata: u Banjoj Luci kod lišćara učešće otpada bilo je 6%, a u susjednim područjima Čelincu i Laktašima 17% odnosno 18%. Da je u Čelincu iskorišćenje drvne mase bilo kao u Banjoj Luci, ne bi se “izgubilo” 31.721 m³ ili oko 1,5 milion KM (po cijeni ogrevnog drveta).

Tabela 4. Šumski otpad – Šumsko gazdinstvo Banja Luka⁶

Table 4. Forest waste – Forest management units Banja Luka

Bivša područja	Planirani otpad (%)		Realizovani otpad (%)	
	četinari	lišćari	četinari	lišćari
Banjalučko	16	12	14	6
Čelinačko	27	18	19	17
Laktaško	30	8	28	18

U oba bivša područja Srebrenice (1) otpad je znatno veći od planiranog. Na primjer u Bratunačkom području otpad lišćara je bio planiran sa 20% a realizovan je sa 27%, dok je za četinare bio planiran 16% a realizovan sa nevjerovatnih 80% (iskorišćenje drveta kod četinarara je svega 20%). Za ovako veliki otpad uopšte nema obrazloženja.

Prema Pravilniku u okviru analize plana iskorišćavanja “naročito se ukazuje na unapređenje tehnologije rada, s obzirom na primjenu mehanizacije i na racionalno korišćenje drveta, ljekovitog bilja, šumskih plodova, gljiva i ostalih šumskih proizvoda...” U osnovi za Srebrenicu, u vezi s tim, navedeno je sljedeće: “Сјечу и извоз дрвних сортимената углавном су изводила оспособљена предузећа. У фази привлачења употребљавани су лаки зглобни трактори, стандардни трактори и анимал.” ...”У предходном периоду на овом подручју вршено је организовано скупљање споредних шумских производа. Шумско газдинство посједује каменоломе са потребном пратећом

⁶ Оtpад је оvdje рачунат у односу на крупно дрво

документацијом (елаборате) и вршило је експлоатацију камена за своје потребе и за потребе тржишта” (1).

Slični ili potpuno identični komentari nalaze se i u drugim osnovama. Slijede primjeri za Banja Luku i Foču. «Сјечу и извоз дрвних сортимената углавном су изводила оспособљена предузећа. У фази привлачења употребљавани су лаки зглобни трактори, стандардни трактори и анимална радна снага. У предходној шумскопривредној основи планирано је кориштење споредних шумских производа по врстама: љековито ароматско биље, шумски плодови, гљиве, пужеви и остали производи у количини, са оријентационим карактером. У предходном периоду на овом подручју није вршено организовано скупљање споредних шумских производа. Шумско газдинство посједује каменоломе са потребном пратећом документацијом (елаборате) и вршило је експлоатацију камена за своје потребе и за потребе тржишта» (6).

«U predhodnoj šumskoprivrednoj osnovi planirano je korištenje sporednih šumskih proizvoda po vrstama: ljekovito aromatsko bilje, šumski plodovai, gljive, puževi i ostali proizvodi u količini, sa orijentacionim karakterom. U predhodnom periodu na ovom području nije vršeno organizovano skupljanje sporednih šumskih proizvoda. Šumsko gazdinstvo posjeduje kamenolome sa potrebnom pratećom dokumentacijom (elaborate) i vršilo je eksploataciju kamena za svoje potrebe i za potrebe tržišta» (4).

U nekim osnovama, umjesto analize plana iskorišćavanja, u tekstualnom dijelu navode se podaci iz tabele, kao konstatacije bez ijedne riječi komentara. Takvi primjeri su Kotor Varoš i Prijedor: “U proteklom uređajnom periodu planirana je proizvodnja drvnih sortimenata kod četinara 217320 m³ a realizovano 147126 m³ ili 67.70 %. Kod lišćara je planirana proizvodnja od 994810 m³, a realizovano 724792 m³ ili 72.85 % (8). «Iz pregleda o izvršenju proizvodnje šumskih drvnih sortimenata može se konstatovati sljedeće: U proteklom uređajnom periodu planirana je proizvodnja drvnih sortimenata kod četinara 81.511 m³, a realizovano 42.356 m³ ili 51,96 %. Kod lišćara je planirana proizvodnja od 970.996 m³, a realizovano 744.030 m³ ili 76,62 % (9).

Zaključak: Realizacija F i L trupaca nevjerovatno je mala. Praktično ovi najvrijedniji sortimenti nestaju iz šume, odnosno njihova proizvodnja teži nuli. Nasuprot tome bilježimo sve veće učešće otpada u sortimentnoj strukturi. Analiza tehnologije rada i primijene mehanizacije, kao i korištenja sporednih šumskih proizvoda potpuno je zanemarena.

IZVRŠENJE PLANA INVESTICIONIH ULAGANJA

Prema Pravilniku analizira se i ocjenjuje izvršenje “plana investicionih ulaganja, sa posebnim osvrtom na ulaganja za izgradnju šumskih puteva” Ni ovaj dio analize gazdovanja u osnovama nije u skladu s Pravilnikom. Tako npr. u Srebrenici (1) uopšte nema tekstualne analize i ocjene, samo se u vidu tabele iskazuje nabavka motika, makaza i slično. Ulaganja u puteve se ne spominju. Takav primjer je i Foča (Tabela 5). „U proteklom periodu sredstva za rad su nabavljena u onolikoj mjeri da bi se nesmetano ostvarila planirana proizvodnja šumskih drvnih sortimenata, opravka puteva, i rekonstrukcija šuma“ (4). Ovaj komentar nema nikakve veze sa planom investicija, a suštinski nema ni sa planiranjem (realizacija i plan uopšte se ne prate).

Tabela 5. Plan investicija – Šumsko gazdinstvo Foča

Table 5. Plan of investment - Forest management units Foča

Vrsta investicija	Jedinica mjere	Planirana količina	Realizovana količina
Autobusi	kom	-	-
Teren.putno vozilo	kom	-	10
Putnička vozila	kom	-	1
Kombi BUS	kom	2	7
Ostalo	kom	-	1

Ako se u osnovama i govori o izgradnji šumskih puteva izostaje analiza. Slijedi primjer za Šipovo: «Kao što se vidi plan izgradnje kamionskih puteva nije realizovan, što je neprihvatljivo, ako se uzme u obzir ranija otvorenost šumskoprivrednog područja koja ne zadovoljava. Ovo je još jedan veoma značajan pokazatelj lošeg gazdovanja šumama (3).

KRITIČKA OCJENA GAZDOVANJA ŠUMAMA

Poglavlje Kritička ocjena gazdovanja šumama u našim osnovama praktično ne postoji. Takođe, ne mogu se naći ni komentari vezani za mogućnosti unapređenja stanja. Umjesto toga ponavljaju se konstatacije o promjeni stanja šuma i realizaciji planova gazdovanja.

OSVRT NA ANALIZU DOSADAŠNJEG GAZDOVANJA

Sva poglavlja u šumskoprivrednim osnovama su važna, ali posebnu važnost ima poglavlje Analiza i ocjena gazdovanja u prethodnom uređajnom periodu. Nažalost, ovo poglavlje se radi više formalno nego suštinski. Pri pregledu osnova uočili smo krupne slabosti u našem planiranju i gazdovanju šumama. Nismo sigurni ni u tačnost podataka s terena, a još manje u njihovu obradu i interpretaciju.

U Analizi dosadašnjeg gazdovanja ne postoji niti jedno podpoglavlje za koje bi se moglo reći da “zadovoljava”. Ističemo neke od krupnijih propusta i problema šireg značaja:

Krajnje neodgovorno se pristupa pitanju kvaliteta drvne mase u šumi, iako je u većini područja zabilježen drastičan pad kvaliteta.

U potpunosti izostaje prikaz etata i analiza njegove realizacije po gazdinskim klasama u visokim šumama sa prirodnom obnovom. Ovo bi trebao biti najvažniji dio analize dosadašnjeg gazdovanja, jer predstavlja kontrolni mehanizam održivosti gazdovanja u najvažnijim privrednim šumama. U visokim šumama s prirodnom obnovom sječe se realizuju na površini manjoj od planirane, što ugrožava održivost šuma. Nema ni pokušaja da se etat analizira po sistemima gazdovanja, što je isto kao da se u fabrici ne prati produktivnost različitih tehnologija.

Posljedice neprovođenje proreda u šumskim kulturama dugoročno su ogromna produkciona i finansijska šteta. Ovo je opšta pojava u Republici Srpskoj. Takođe i analiza gazdovanja izdanačkim šumama je potpuno zanemarena kako u pogledu analize mjera konverzije ovih šuma tako i u pogledu realizacije etata.

Ako je u proteklom uređajnom periodu znatno pogoršan kvalitet šuma i ako je to uglavnom obrazloženo sječom kvalitetnijih stabala trebalo bi očekivati bolju sortimentnu strukturu od planirane. Međutim, ona je bila znatno lošija.

Uopšte se ne daje kritička analiza i ocjena gazdovanja u prethodnom uređajnom periodu, što bi trebalo da predstavlja elemente za utvrđivanje smjernica za gazdovanje u narednom uređajnom periodu. Ustvari stanje šumskog fonda trebalo bi u svakom narednom uređajnom periodu biti bolje kako sa aspekta funkcija šuma tako i sa aspekta njihovog kvaliteta.

U osnovama je teško naći neki valjan komentar, uglavnom su to besmislena, nelogična i nejasna obrazloženja, a brojčane konstatacije ponekad čak i ap-

surdne. Zato smatramo da treba prestati sa ovako neozbiljnom i neodgovornom izradom šumskoprivrednih osnova.

LITERATURA

- Bergsaker, E. et al (2001). Studija planiranja gazdovanja šumama u Bosni i Hercegovini. Projekat Svjetske banke. Norwegian Forestry Group AS, Oslo. Norway.
- Koprivica, M. i Maunaga, Z. (2000). Inventura šuma i planiranje gazdovanja šumama u Republici Srpskoj. "Šuma" broj 1. Sokolac.
- Matić, V., Vukmirović, V., Drinić, P. i Stojanović O. (1963). Tablice taksacionih elemenata visokih šuma. Šumarski fakultet i Institut za šumarstvo i drvenu industriju u Sarajevu. Sarajevo.
- Maunaga, Z., Koprivica, M. i Dukić, V. (2012). Unapređenje planiranja gazdovanja šumama u svojini Republike Srpske. Završni izvještaj. Magaprojekt, d.o.o. Banja Luka.
- Maunaga, Z., i Dukić, V. (2013). Potreba standardizacije klasifikacionih uređajnih jedinica šuma u Republici Srpskoj. Glasnik Šumarskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, 19: 67-84.
- Maunaga, Z. (2014). Tačnost utvrđenog stanja šuma u šumskoprivrednim osnovama Republike Srpske. Glasnik Šumarskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, 20: 75-86.
- Pravilnik o elementima i sadržaju šumskoprivrednih osnova. Službeni glasnik Republike Srpske 52/09.
- Zakon o Šumama. Službeni glasnik Republike Srpske 75/08.